

A RÉGÉSZET TALÁLKOZÁSA A MASZKOK LEGKORÁBBI MEGJELÉNÉSFORMÁIVAL, S EZEK SZEREPE AZ ÚJKŐKOR IDŐSZAKÁBAN

Raczky
Pál

A régészeti kutatások történetében bizonyosan meghatározó mérföldkő volt az a nap, amikor 1876 novemberében Heinrich Schliemann – Mükéné romjai között ásva – egy mély sírakna alján megpillantott egy különösen gazdag sírmellékletekkel körülvett emberi maradványt, s annak aranyból készített maszkkal fedett arcát. Ez volt az a szimbolikus esemény, amikor egy háborítatlan régészeti összefüggésben levő maszkot egy célszerűen kutató ásató először fedezett fel.

[A további részleteket lásd Paluch Tibor cikkében, ugyanebben a lapszám-ban – a szerk.] A maszk domborított részletei portrészzerű képet adtak egy bajszos, szakállas, méltóságot sugárzó férfiról. Schliemann meg volt ekkor győződve, hogy több ezer év távlatából a Homérosz által leírt, nagy hatalmú mükénéi uralkodó, Agamemnón aranyban időtállóvá tett arca néz fel rá a sírjából. Schliemann egyébként a mükénéi Atreida uralkodócsaládhoz tartozónak gondolt, akkor feltárt sírokban még további 4 aranymaszkot talált. A mitikus múlt és a modern jelen-

kor között ekkor létrejött egyedi találkozásban az egykori halott személy földi maradványa, a koponyát fedő, s egyéni vonásokkal rendelkező maszk, valamint az utókor megfigyelője fonódtak sajátos kontextusba. Ez a komplex viszonyrendszer azóta számos alkalommal jött létre egy-egy szerencsés régész kutatómunkája nyomán, a világ legkülönbözőbb helyszínein és a kulturális fejlődés legváltozatosabb szintjein, amikor egy-egy távoli múltbeli személyhez, avagy személyekhez kötődő maszk (is) előkerült. Mindezekon túl, a világ különböző anyagból és változatosan megformált maszkjai egytől egyig hordoznak valamiféle általános emberi tulajdonságra ható mágikus inspirációt: így szinte minden szemlélőt arra készítetnek, hogy a maszk mögé nézzenek, mögé gondoljanak, s átvitt értelemben a világ látható dolgainak háttérére is kíváncsiak legyenek.

A Heinrich Schliemann ásátása nyomán Mükéné egyik mély aknasírjából 1876-ban előkerült egyik arany halotti maszk (A sírkőr, V. sír). Az egyik ott előkerült sírt akkor a mitikus mükénéi uralkodó, Agamemnón földi maradványaiként azonosították. Ez volt az első régészeti megfogható alkalom, amikor egy ásató, egy személyiséghez köthető sír maszkjával szembesült

A régészet találkozása a maszkok legkorábbi megjelenésformáival

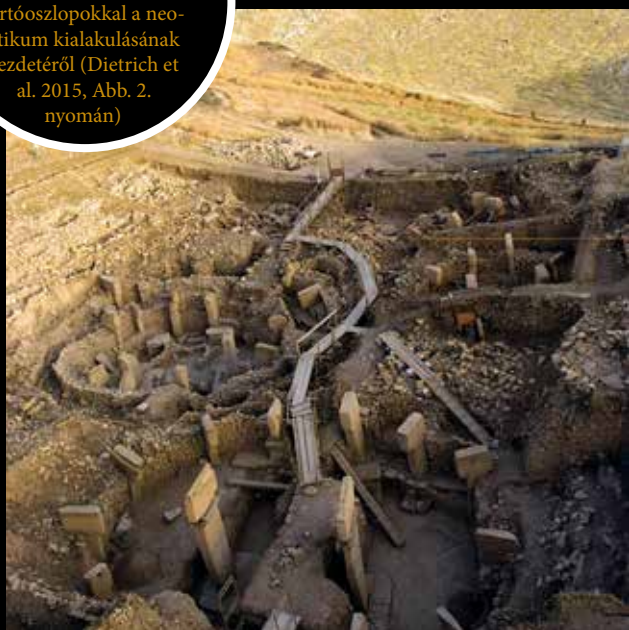
10

Az eddig vázolt, régészeti szempontú megközelítésből kiviláglik, hogy általában a ma ismert maszkok egyszerre töltik be az összekötő kapocs és az elválasztó elem szerepét a látható és a nem látható szférák között. Felsejlik tehát az a logikai következmény, hogy az álarcok, maszkok valójában két különböző „világot” feltételeznek, s tárgyiasságukban e „világok” érintkezési zónájának egy-egy példáját testesítik meg. Ezek az előzmények talán bizonyos intellektuális vezérfonalat is adhatnak egy-egy adott korhoz köthető maszkok esettanulmányaihoz, így az újkőkori példák, s azok közvetlen előzményeinek bemutatásához is.

Különös szerencse, hogy az 1914-ben Franciaországban felfedezett Trois Frères-barlang legbelső részének falán található fantasztikus, mintegy 350 állatalakból álló képegyüttesben a járószinttől 4 méteres magasságban egy különös alak is megformálásra került.

Ez a „Varázslónak”, vagy „Szarvasistennek” nevezett, kb. 14.000 éves figura emberi és állati testrésze-

A tőrőkországi Göbekli Tepe lelőhely monumentális kör alakú építményei a T alakú nagy tartóoszlopokkal a neolitikum kialakulásának kezdetéről (Dietrich et al. 2015, Abb. 2. nyomán)

A dél-franciaországi Trois Frères-barlangban agancsos maszkkal ábrázolt „varázsló” alakja az őskor végéről (Floss 2010, Abb. 12. nyomán)

szek kompozíciójából áll. Az ábrázolás legizgalmasabb része az alak feje, amely valójában nem egyértelműen azonosítható, de leginkább egy fülesbagolyszerű arcot jelenít meg, s ezen pedig egy agancspár látható. A tudományos elemzések szerint a kép egy állatfejjel elmaszkírozott, s testét állatbőrökkel fedő emberi alakot ábrázol, amelynek további jellemzője, a lépő testhelyzet, a mozgás határozott illúzióját kelti.

Henri Breuil, a „barlangi művészet” első nagy híré francia kutatója az 1920-as években ezt a különös személyt sámánnak tartotta, s a barlang e legmélyebbi részét ősköri szentélynek, ahol a mindennapok világától elrejtve rituális szertartások valósulhattak meg. Breuil megközelítését követve, a Trois Frèresbarlang lelőköriülményeiből ma is azt hangsúlyoznánk, hogy ezen a helyen, a külvilágtól elzárt sötét környezetben nagyobb vadászó-gyűjtögető emberi csoportok számos alkalommal találkoztak valamiféle nem hétköznapi cél által vezérelve. Henri Breuil-t követően André Leroy-Gourhan általában a délnyugat-európai barlangok díszített környezetét az akkori kőkori világkép kicsinyített modelljének gondolta, s a keresztény templomok architektúrájában megépített szent térrel hozta összefüggésbe, ahol a mindennapoktól elkülönülő rituális események történtek.

A letelepült, növénytermesztésen és állattartáson alapuló új életforma, a neolitikus gazdálkodás hajnalának időszakából, nagyjából a Kr. e. 10.000 környékéről származó lelőhelyről, a délkelet-anatóliai Göbekli Tepéről

Göbekli Tepe lelőhelyről származó kőből faragott durva emberi maszk a neolitikum kialakulásának kezdetéről

De vajon mik azok a jellemzők, amik a földrajzi távolság ellenére (Európa és a Közel-Kelet) szembetűnő hasonlóságot jeleznek az előbbieken kiemelt jégkor végi két lelőhely (Trois Frères-barlang és Göbekli Tepe) régészeti értékelésénél? Mindkét esetben a mindennapok életterétől elkülönülő helyszínnel szembesülünk, az egyik egy természetes barlang sötét belső környezetében, a másik egy mesterségesen épített monumentális architektúra „színpadán”. Mindkét esetben az így használt tér falait bizonyos ikonográfiai szabályok rendszerében létrejött díszítések fedik, ráadásul e terekben bizonyos koegráfia szerinti közösségi események bizonyítékait fedezhették fel. A rekonstruálható események egyik fontos mozzanatát mindkét esetben álarcot viselő, s talán teljes testüket is álcázó különleges személyek jelenléte, aktív részvétele képezte.

az 1995-ben megkezdett ásatások monumentális kőépítményeket hoztak napvilágra. A nagy méretű kör alakú létesítmények külső vázát 4 méter magas T alakú monolitikus oszlopok alkották, s a tetőt egy vagy két, 5 méternél is magasabb központi oszlop tartotta. Ezeket az oszlopokat kígyók, skorpiók és mindenféle veszélyes ragadozók bevésített alakjai, valamint geometrikus motívumok díszítették. A vizsgálatok kiderítették, hogy az egykori, még igen mobilis életmódot folytató közösségek e helyen összegyűlve időről időre közösen fejlesztették tovább ezt a nagy architektúrát, amely ugyanakkor nem egyszerűen lakhely funkcióját töltötte be ebben az időben. Ezzel párhuzamosan nagy lakomázások, ünneplések nyomait is fel lehetett fedezni a kiásott romok között. Ezen túlmenően azok az emlékek, amik egy igazán megkülönböztetett eseménysor epizódjait sejtetik ebben az épített környezetben, azok éppen a figyelmünk központjában álló, kőből készült maszkok itteni maradványai. A Göbekli-Tepén tett régészeti megfigyeléseket összegezve, talán érthető, hogy miért is nevezte ezeket az építményeket az emberiség első templomainak Karl Schmidt, e törökországi helyszín első német kutatója.

Az arc részén agyagtapasztással és a szemek helyére beültetett kagylóval díszített koponya a palesztinai Jerikóból a neolitikum kialakulásának kezdetéről (Ashmolean Museum, Oxford nyomán)

A felsorolt régészeti példák háttérben egy nagyon fontos emberi evolúciós változást sejt a régészettudomány kognitív kérdésekkel foglalkozó irányzata, s ez a változás a több millió éves emberré válás végső szakaszában, viszonylag rövid idő alatt következett be a vándorló

A szíriai Tell Aswad lelőhelyen talált agyaggal tapasztott koponyáinak együttese a neolitikum kialakulásának kezdetéről (Harward University, Shelby White and Leon Levy Program for Archaeological Publication, Fig. 1. nyomán)

vadászó-gyűjtögető életforma körülményei között. A gondolkodás minőségi átalakulását Clive Gamble abban látta, hogy a szociális csoportok kapcsolati határai néhány tízezer év alatt térben és időben drámaian kiterjedtek. Ez valójában azt jelentette, hogy egy adott közösséghez tartozóknak számítottak ezután azok az egyének is, akik nagy távolságban, a mindennapi vizuális érintkezés körén kívül voltak. Ugyanígy kiterjedt a közösségi kapcsolatrendszer a múltbeli halott egyénekre is. Ha ennek a körülménynek mélyebben utánagondolunk, akkor ez azt jelenti, hogy egy olyan új közösségi tér jött így létre – jelentősen kibővítve a mindennapok érzékelhető térért –, amiben a távoli és a múltbeli, sőt a remélt jövőbeli szereplők együtt jelenhettek meg. Tudjuk, hogy az őskor korábbi időszakának kognitív fejlődése nyomán ki kellett alakulnia a formatartó köeszközökről alkotott belső, hosszabb távú memóriában őrzött képeknek, hiszen csak ez tette lehetővé, hogy egyes őskori emberek és embercsoportok e belső mintákat követve, a tárgyaikat újra és újra reprodukálni tudják ugyanazon stí-

A Steinhart Gyűjteményből származó három kőből készült álarc, vélhetően Izrael területéről a neolitikum kialakulásának kezdetéről (Hershman 2014, 25. oldal képe nyomán)

Agyagból-gipszből mintázott fej a palesztinai Jerikó lelőhelyéről, a neolitikum kezdetéről (Burenhult 2007, 233. oldal képe nyomán)

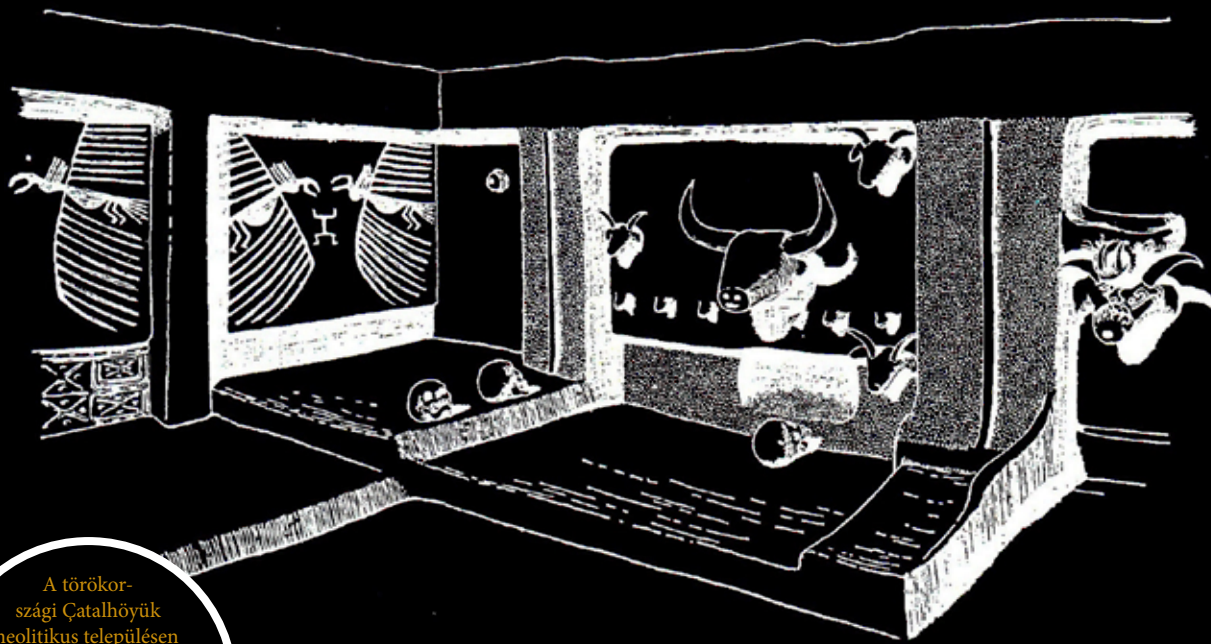
összefüggésekben tehát egy szélesebb, rétegzett világ elválasztó zónájának egy-egy kis határfelületét testesítették meg.

A Merlin Donald és Clive Gamble nyomán az előzőekben vázoltak szerint a *Homo sapiens* fejlődésében fontos, de kívülről nehezen megfogható agyi, kognitív folyamatok zajlottak le kb. Kr. e. 70.000-től kezdődően, mielőtt a növényi, állati domesztikáció, illetve a letelepült életmód megjelent kb. Kr. e. 10.000 körül az úgynevezett termékeny félhold területén, Elő-Ázsiában. Az itteni első tartós használatú, sokszor dombba magasodó települések egyszerre váltak egy-egy nagyobb közösség, valamint a halottaik közös lakhelyévé. A közel-keleti ásatások nyomán az Ian Kuijt által rekonstruált eseménysorban az elhunytakat először a telepeken kívül helyezték el, majd a szerves részek lebomlása után egyes kiválasztott egyének maradványait bevitték a településre, s a házak padló alá temették el ezeket, így tehát az élőkkel egy fedél alá kerültek. Mindez nyilvánvaló bizonyítéka az élők és holtak egy közösségben való ke-

luszjegyekkel kísért formában. Ezek után a gondolkodási folyamat újabb szintjét jelentette az, amikor a korábban külön-külön kezelt környezeti és tárgyi elemek belső képei egy-egy egyéges, szintetizált képpé álltak össze. Egy további nagy előrelépés pedig az lehetett, amikor a közvetlenül meg nem tapasztalható tárgyi elemek, állatok, személyek, sokszor pedig a közösségi kommunikáció szimbolikus jelei szintén egy nagy belső „világképet” hoztak létre az emberi agyban. Ez a metafizikus, közösségileg megidézhető képi világ ugyanakkor egy olyan teret jelenített meg az élők számára, amelyben más, sokszor kiismerhetetlen szabályok érvényesültek, s így a mindennapi emberek számára veszélyeket rejtett magában. Ebben a térbe belépve például az egykor élők elveszíthették az arcukat, amint ez az elhunytak elkorhadó testén, arcán világosan megtapasztalható volt, ráadásul ebből a „másik világból” való visszatérés csak bizonyos kitüntetett személyeknek sikerülhetett. Az álarcot viselő, s a való világ és a túlvilág között „utazó”, s a kettő között közvetítő „specialisták”, a korai sámánok voltak azok, akik bizonyos közösségi rítusok keretében időről időre megidéztek ezt a másik világot. Lényegében ilyen ünnepi alkalmak helyszínékként értelmezhetők tehát a Trois-Frères barlang és Göbekli Tepe megalitikus kőépítményei. A maszkok ezekben a bemutatott régészeti

Agyagból mintázott két cserélhető fej egy közös testbe illesztve a jordániai Ain Ghazal lelőhelyéről a neolitikum kezdetéről (Osama Shukir Muhammed Amin 2018-as képe nyomán)

A törökországi Çatalhöyük neolitikus településén feltárt különleges épület rekonstruált belső képe falfestményekkel és plasztikus installációkkal (Mellaart 1967, 83. oldal rajza nyomán)

zelésének, ugyanakkor a halottak a járószint alatt elkülönült szférát foglaltak el az élők fizikai világához képest.

Először a híres levantei lelőhelyen, Jerikóban, a Tell es-Sultannak nevezett nagy települési halom – azaz tell – ásatásán 1930 és 1936 között kerültek elő olyan korai települési részletek, ahol az egykor elhalt egyének leválasztott és külön elrejtett koponyáját találták meg. Ezek száma a későbbi kutatások eredményeként mára 45-re növekedett. Ezeket a koponyákat különös módon agyag-, illetve gipszbevonattal látták el. Némelyiknél ez a rátapasztott réteg a teljes koponyát beborítja, a legtöbbször azonban álarcszerűen csupán a koponya frontális részét fedi. Ezekből a koponyákból legújabbban egész sok épületekben megőrzött kollektiót sikerült feltárni a Levantétól Anatóliáig terjedő nagy területen a kerámiát még nélküöző Kr. e. 10. és 8. évezred közötti újkőkor (neolitikum) időszakából. Az ismert példányok közül a legszebbek a szíriai Tell Aswad és a jordániai Ain Ghazal lelőhelyről váltak ismertté. Ezek közül néhány igen sematikus, mások viszont egészen portrészzerű módon, sokszor festett vonásokkal adják vissza az arc részleteit, néha pedig még a szemeket is helyettesítették, például beültetett kagylókkal. A koponyákhoz szorosan tapasztott agyagból készült „arcok” mellett, különösen a mai Izrael területéről a koponyáktól független, külön furatok segítségével felerősíthető maszkokat is ismerünk, amelyek legtöbbször kőből készültek. Különleges megfogalmazásként értékelhetjük azt az eljárást, amikor a halott koponyáját kihagyva, az egykori személy fejét egy nád, sás váz köré tapasztva, önálló szoborként formázták meg, s azon igyekeztek visszaadni az egyedi vonásokat. Az Ain Ghazalban megfigyelt régészeti példák nyomán azt is tudjuk, hogy ilyen fejeket néha cserélhető módon csatlakoztattak egy-egy közös mellalakba). Ez természetesen arra utal, hogy a fejszobrok közös „korpuszba” való fizikai beillesztése, illetve az abból történő eltávolítása az akkori rituálék nagyon fontos része lehetett. Ain Ghazal ásatásáról olyan plasztik-

Agyagból mintázott, nagy méretű emberi figura a jordániai Ain Ghazal lelőhelyről a neolitikum kezdetéről (tumbler.com on Tuesday, July 29, 2014 képe nyomán)

A szerbiai Vinča neolitikus települési halmáról származó emberfej agyagszobra a maszk plasztikus ábrázolásával (Schier 2010, Abb. 9. nyomán)

agyagépületek belső falán James Mellaart kutatócsoportja olyan festett képeket fedezett fel, amelyeken fej nélküli, táncoló pózban ábrázolt emberi alakok hatalmas keselyűfigurákkal együtt kerültek ábrázolásra. A falképek előterében, az épület padlóján emberi koponyákat helyeztek el, s a falakon őstulok- és kosfejek trófeaszerű tapasztott változatait formázták meg. E különleges épület belső terében régészetiileg megfogható neolitikus tárgyi elemek bizonyosan a helyi közösség Kr. e. 7. évezredi mitikus kerettörténetének egy-egy lényeges referenciaelemét képezték, ahhoz hasonlóan, ahogyan manapság egy rajzfilm történetének képsorozatából ki-merevíténénk egyetlen képkockát.

Ma már genetikai kutatások bizonyítják, hogy a neolitikus életmód, s vele a komplex mezőgazdálkodás hullámszerűen terjedő népségmozgással jutott el Nyugat-Anatólia felől Délkelet-Európába a Kr. e. 7. évezred második felében, s onnan a Brit-szigetekig a Kr. e. 5. évezredig. Már a 20. század elején híressé vált a Belgrád közelében található nagy neolitikus települési halom, Vinča, amelynek kiemelkedő régészeti jelentőségére V. Gordon Childe munkái hívták fel a figyelmet. Az egymás felett időről időre újraépített agyag tapasztású házak közel 10 méter vastag rétegsort hoztak létre ezen a Duna partján fekvő településen.

kák is ismertté váltak a neolitikum e korai szakaszából, amelyek a teljes emberi testet a fejjel együtt foglalták egyetlen agyagkompozícióba, amely akár az életnagyság kétharmadát is elérhették.

A mai szakmai közvélekedés azt tartja, hogy a neolitikum kezdetén egy-egy múltbéli, fontosnak vélt személyiség lényegét hordozó koponya házakba való elhelyezésével együtt a hozzájuk kötődő egyéni történetek is közösségivé váltak. Ilyen módon tulajdonképpen egy mitikus múlt, a kollektív emlékezet megteremtésének eszközrendszerét szolgáltatták, s maguk a kiválasztott és időtállóvá tett koponyák a narratív történetek egy-egy hivatkozási alapját nyújtották. Ugyanakkor ezek az épületekhez kötődő különös „családi arcképcsarnokok” – az élő közösség reményei szerint – biztosították az arcképek mögötti transzcendens világ támogatását is. A mobil maszkok segítségével vélhetően egy-egy halott őst élő szereplők eleveníthettek meg alkalmanként, s a velük kapcsolatos történeteket, talán másokéval együtt, zenés, táncos közösségi performanszokban adhatták elő. Az anatóliai Çatalhöyük neolitikus településén feltárt

A dél-alföldi Szegvár-Tűzköves neolitikus települési halmán feltárt zsámolyon ülő, maszkot viselő férfi agyagszobra, a jobb vállán viselt sarlóval (Koszta József Múzeum©2022)

A régészet találkozása a maszkok legkorábbi megjelenésformáival

16

A kiterjedt Vinča kultúra és a kapcsolódó rokon kultúrkörök balkáni leletegyütteseiből igen nagy számban és változatosságban kerültek napvilágra emberi és állati agyagplasztikák, valamint edényeken megformált hasonló alakok. Ezek között igen gyakran fordulnak elő a maszkot viselő példányok, ami azt is jelenti, hogy a közel-keleti szellemi háttér bizonyos elemei, s annak tárgyi megformálása az élelemtermelő életmóddal együtt Európa déli részein szintén megjelentek. E különleges emlékcsoport első nagy hatású népszerűsítője Marija Gimbutas volt az 1970–1980-as években. Ő ezekben az állati és emberi alakokat mintázó plasztikákban különböző korai istenalakokat igyekezett rekonstruálni. Ebbe a gondolati körbe illeszkedett az az igazán egyedi agyagszobor, amely Szegvár-Tűzkövesen a Vinčával északról határos úgynevezett tiszai kultúra lelőhelyén került elő 1956 őszén. Ez a zsámolyon ülő, férfialakot formáló figura

A Temesvár közeli Uivar/Újvár neolitikus települési halmán, egy ház alapozásából előkerült életnagyságú agyagmaszk kettétört, jobb oldali része (Schier 2010, Abb. 7. nyomán)

jobb vállán sarlót visel, de a szobor leghangsúlyosabb képi eleme, az arcát fedő háromszög alakú, lapos maszk.

Csalog József első publikációi nyomán ez a plasztika „sarlós istenként” vált ismertté, s így került be a világ legtöbb szakkönyvébe, sőt, Szegvár település címerébe is! A maszk mögött, főként Makkay János értelmezése nyomán, Kronosz isten helyi változatát, illetve annak a halandók számára láthatatlan arcát vélték felfedezni. Neki tulajdonították azt a nagy

Polgár-Csőszhalom késő neolitikus településén feltárt gazdag női sír csontváza a nyakán, karján, derekán viselt ékszerekkel és az arcot egykor elfedő szemfedő, textilmaszk maradványaival (Raczky–Anders 2017, Fig. 6.4. nyomán)

A neolitikus maszkok és az akkori házépítés kapcsolatára meglepő régészeti leletösszefüggés utalt a Temesvár közeli Uivar/Újvár települési halmának ásatásán. Itt az egyik ház falának alapozásában egy életnagyságú agyagmaszk jobb oldali felét találták meg. A helyszíni megfigyelések nyomán gondolt az egyik ásató, Wolfram Schier arra, hogy itt a ház építését megelőzően egy maszkos rituális közösségi rendezvény valósulhatott meg, ami talán éppen a ház későbbi sikeres életét volt hivatva biztosítani. Ezt a feltételezést megerősíteni látszik a maszknak az épület anyagával egyező, durván kevert textúrája. Ezen túlmenően, a maszk alkalomhoz kötött, egyedi használatát éppen az mutatja, hogy az egykori szertartást követően a maszkot kettétörték. Az további célzatos és titokzatos koreográfiát sejtet, hogy a maszk másik fele hiányzik. Vajon mi történt vele, hová került, s ennek milyen további szimbolikus jelentése lehetett?

kozmosz cselekedetet, hogy a világrend kezdetén sarlójával elválasztotta az eget és földet, ahogyan ez a korai görög mitológia leírásaiban is megjelent.

A mai szakmai vélekedések szerint ebben a szegvári plasztikában azonban sokkal inkább egy múltbéli, nagy tiszteletnek örvendő és méltóságos pozícióban megörökített alakját, s a romlékony arcot elfedő maszk mögötti „másvilág” megidézési kísérletét látják.

Az arc eltakarásának másik megjelenésformájára szolgáltatott látványos példát a Szegvárral egykorú, azaz a Kr. e. 5. évezred elejére tehető, Polgár-Csőszhalom lelőhely egyik sírja is. A sírban talált 50–57 éves, több melléklettel ellátott nő csontvázán többek között jól azonosítható a derekán viselt 55 márványgyöngyből álló öv, a nyakában viselt tengeri kagylóból (*Spondylus*) készült gyöngysor, s a karjait díszítő 3-3, szintén tengeri kagylóból csiszolt karperec. Mindezek összességükben igen nagy presztizsértéket képviseltek abban az időszakban. Ami azonban nagyon különlegessé teszi a temetkezést, az arckoponya előtti részen talált halotti fátyoltextil díszített maradványai voltak. Ennek a szemfedőnek a felső szegélyére 82 tengeri kagylóból csiszolt gyöngyöt rögzítettek több sorban, a középső részét vörös okker festés díszítette, az alsó szélét tengeri kagylógyöngyök, valamint szarvasszemfogak sora szegélyezte. Ez a régészeti példa Polgárról világosan bizonyítja, hogy a maszkok, a halotti fátylak ebben az időszakban valóban élt személyekhez is kötődtek, tehát nem feltétlen isteni attribútumok voltak, ahogyan azt korábban a kis agyagfigurák alapján gondolták. Valószínűbb, hogy ezek a halandó személyek a közösségükben valamilyen hatalmi státusban nagy megbecsülést értek el, ezért a közösségi manipuláció a „más létükben” is igyekezett számukra az „örökkévaló arcot”, a hosszú távú szociális pozíciót biztosítani.

Liubcováról, Románia egyik híressé vált al-dunai lelőhelyéről származik egy különleges újkőkori agyagfigura, amellyel számos szakmai tanulmány foglalkozott már. Miért figyelt fel olyan sok őskorral foglalkozó régész erre a letört fejű, álló helyzetű plasztikára? A szobrocscsa a felemelt

bal kezével a vállához szorítva egy kis maszkot tart. Arra már kevesen fordítottak nagyobb figyelmet, hogy a jobb kezében, a derekánál egy különleges edényke látható. Ennek az edénynek a sajátossága abban áll, hogy a pereme egy emberi arccal volt díszítve, amit nemrég egy igen precíz német kutató, Heiner Schwarzberg vett észre először. A délkelet-európai neolitikus lelőhelyeken külön-külön nagyon sokszor fordultak elő az arcos edények és a maszkos plasztikák, de együtt, ilyen kivételes helyzetben megformálva, egyszer sem. Nézetünk szerint, annak kiemelten fontos jelentősége van, hogy a kis edény jobbra lent, a maszk pedig balra fent helyezkedik el a központi alakhoz képest. Azt már csupán lehetséges hipotézisként vetnénk fel, hogy a fő figura valójában a két szimbolikus tárgy közötti létezését jeleníti meg. Ebben az interpretációban a maszk a halál, az elmúlás metaforáját, míg az arcos edény talán a születését jeleníthette meg.

Rövid áttekintésünk esettanulmányai azt igyekeztek bemutatni, hogy az emberi arccal, vagy éppen az arc elfedésével kapcsolatos közösségi attitűdök már az újkőkori időszakában kultúráról kultúrára új megjelenésformákat és új gondolati kereteket körvonalaztak az általános vonások mellett a Közel-Kelettől egészen a Kárpát-medencéig terjedő nagy területen. Ebből következően magyarázatuk is csak az adott kulturális értelmezési tartományok keretei között oldható meg a tudományos módszertan követelményei szerint. Ez a szemléleti perspektíva érvényes a későbbi korok, így az írott források által (is) kísért időszakok történeti környezetére, a néprajzi megfigyelések gazdag analógiáira is. A téma mindezekén túl felveti a személyiség, az éntudat, az identitás, az ajándék és a maszkok messzire vezető komplex összefüggéseit, amire több remek ízelítőt kaphatunk többek között Claude Lévi-Strauss vagy Marcel Mauss sokszor hivatkozott klasszikus antropológiai munkáiból is.

A romániai Liubcova neolitikus lelőhelyéről származó letört fejű agyagplasztika a bal kezében maszkkal, a jobb kezében kis arcos edénnyel ábrázolva (Schier 2010, Abb. 10. nyomán)